

VELEHRADSKÁ POUŤ 1985 V PŘEDIVU STŘEDOEVROPSKÝCH SOUVISLOSTÍ

Jiří Andrs

Markéta DOLEŽALOVÁ (ed.), *Velehrad vás volá! Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha 2017, 407 s., ISBN 978-80-87912-83-6.

Sborník *Velehrad vás volá!* vychází ze stejnojmenné konference a výstavy uspořádané Ústavem pro studium totalitních režimů na Velehradě v roce 2015¹ – tedy 30 let od zlomové pouti z července 1985, kdy se zde shromáždilo několika desítek tisíc věřících (výročí 1100 let od smrti svatého Metoděje). Ti v průběhu shromáždění projevili otevřený rezistenční postoj vůči představitelům vládnoucí komunistické strany, kteří zde vystoupili za hlasitého nesouhlasu desetitisíců poutníků. Jednalo se o jeden z vůbec prvních masových projevů nespokojenosti v 80. letech v Československu.

Hned na úplném začátku knihy je vyzdvihován zejména význam tohoto společného prožitku masy lidí (v předmluvách, jejichž autory jsou ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů Zdeněk Hazdra, tehdejší předseda Správní rady Ústavu paměti národa Ondřej Kraňák a olomoucký arcibiskup Jan Graubner). Popisy kolektivní zkušenosti s protirežimním vystoupením na Velehradě se přitom nápadně blíží jiným popisům dalších živelných demonstrací ve druhé polovině 80. let. Také James Krapfl v monografii *Revoluce s lidskou tváří* rekonstruoval zrození solidárního společenství na Národní třídě 17. listopadu 1989 v souvislostech mimořádné kolektivní zkušenosti.² A podobný prožitek sounáležitosti zaznamenal také Mikoláš Chadima, když vzpomínal na soudní proces s Jazzovou sekcí na jaře 1987, kdy se na podporu obviněných sešly stovky lidí v budově městského soudu ve Spálené ulici v Praze.³ Všechny tři události a je doprovázející atmosféra kolektivního prožitku ve veřejné sféře si jsou typově blízké, i když se udály v odstupu několika let a na úplně jiných místech a v jiných akterních miliech. Můžeme tedy konstatovat, že velehradský sborník

vyznívá také jako příspěvek k postupně se utvářejícímu obrazu graduálního rozkladu státního socialismu v současném historickém povědomí. Nyní se ale obraťme k tomu, co editorka sborníku Markéta Doležalová zcela jistě zamýšlela především – a tím je historická reflexe událostí spojených s velehradskou poutí v roce 1985 a obecněji dějiny církví v pozdním socialismu⁴ v návaznosti na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE).

Jednotlivé příspěvky dohromady vytváří pestrou mozaiku. Podobně jako u mnoha jiných sborníků se ne vždy daří udržet úroveň zpracování ani vzájemnou návaznost. Kromě historiků a dalších společenských vědců přispěla i celá řada pamětníků, což odbornou úroveň knihy dále rozkolísává, na druhou stranu ji ale obohacuje o osobní rozměr. Sborník je uspořádán do pěti kapitol, které jsou řazeny tematicky.

Několika příspěvkům se daří obsáhnout Velehrad, KBSE i středoevropské souvislosti. Jedním z nich je text Jaroslava Šebka (*Duchovní tradice jako nástroj odporu proti komunistickému režimu. Příklad střetu o interpretaci dějinné politiky v kontextu výročí smrti Sv. Metoděje v roce 1985 a jeho politické konsekvence*). Autor nazírá cyrilometodějskou tradici z hlediska proměňujících se *politik dějin*⁵ a daří se mu přehledně projít střídání různých období od národního obrození až k velehradskému výročí 1985. Následně ještě svou esej dovádí až do svatořečení svaté Anežky české v Římě v listopadu 1989. Jako další příklad příspěvku, který konceptuálně zcela zapadá, zde můžeme uvést text Františka Xavera Halase (*Velehradská pouť 7. 7. 1985 a diplomacie Svatého stolce*). Od vysvětlení obecných zásad vatikánské zahraniční politiky se přenesl k Ostpolitik a od té k samotnému Velehradu, kde

¹ *Velehrad vás volá! Vliv helsinské konference na rozvoj aktivit církví ve středoevropském prostoru*, viz <https://www.ustrcr.cz/konference/konference-velehrad/> (shlednuto 29. 3. 2020).

² James KRAPFL, *Revoluce s lidskou tváří. Politika, kultura a společenství v Československu v letech 1989–1992*, Praha 2016, s. 57–103.

³ „Pro mě skončil normalizační režim právě tehdy na chodbě soudu.“ Mikoláš CHADIMA, *Alternativa II. Od „Nové“ vlny se starým obsahem k Velké listopadové sametové restauraci*, Praha 2018, s. 200–205; citát s. 202.

⁴ Termín „pozdní socialismus“ používám v souladu s Alexejem Jurčákem pro období cca od poloviny 50. let, kdy se po vyčerpání stalinismu posunul socialismus do kvalitativně odlišné fáze. Viz Alexej JURČÁK, *Bylo to na věčné časy, dokud to neskončilo: poslední sovětská generace*, Praha 2018, s. 16–17.

⁵ Jaroslav Šebek pracuje v plurálu s termínem „politika dějin“, který jiný historik, Jan Randák, popisuje jako „možnost uchopit národní dějiny nejen jako poučení, ale jako prostředek při prosazování politických cílů“. Více viz Jan RANDÁK, *V září rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956*, Praha 2015, z toho zejména kapitola *Historie a politika dějin*, s. 17–24; citát s. 17.

ještě konkrétněji vyličí nadšené přijetí kardinála Casaroliho poutníky a s tím spojené narušení dobového konsenzu.

Důsledky helsinské konference a události na Velehradě v roce 1985 by měly být v ideálním případě rámcem a svorníkem celého sborníku. Místy však čtenář projde desítky stran textu, aniž by na Velehrad nebo konferenci KBSE slovem narazil. Zhruba polovina příspěvků se jich vůbec nedotýká, byť sledují jiná související témata církevních dějin ve střední Evropě. Úplnou výjimku pak v tomto ohledu tvoří příspěvek Arkadiusze Czwołka o vývoji náboženských poměrů v soudobém Bělorusku (*Situace náboženských obcí v Bělorusku, současný stav a vyhlídka*). Ten stojí zcela mimo časový rámec sborníku, pojednává totiž o Lukašenkově Bělorusku po roce 1994. Autor se ani nezmiňuje o účasti minského pravoslavného metropolity Filareta na Velehradě 1985, byť v jiném příspěvku sborníku je tato skutečnost uvedena. Můžeme se jen a pouze intuitivně domnívat, že

editorka sborníku Markéta Doležalová vnímá jisté podobnosti mezi podmínkami ve střední Evropě v 70. a 80. letech a současným autoritářským režimem prezidenta Lukašenka v Bělorusku. Toto však nikde není ani naznačeno, a příspěvek tak příliš vybočuje z rámce sborníku.

Cílem této recenze však není zhodnocení každého příspěvku jednotlivě. I přes častou ztrátu celkové soudržnosti lze ocenit, že sborník věnuje velký prostor širší středoevropské perspektivě. V té se kromě Československa objevují také kapitoly z církevních dějin Polska a NDR. V souvislosti s vývojem církví ve východní Evropě je sborníkem zdůrazňován význam KBSE, která je jinak známější v úzké spojitosti s československým chartistickým hnutím. V neposlední řadě se sborníku podařilo přispět k poznání rozkladu normalizačního konsenzu. A to nejen díky popisům masového vystoupení na Velehradě, ale také uvedením dalších oblastí aktivizace církví před Velehradem i po něm.